

TARPTAUTINĖS TEISĖS AKTŲ KONSTITUCINGUMO IR JŲ TAIKYMO PROBLEMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Dr. Juozas Žilys

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Konstitucinės teisės katedra,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 714624
Elektroninis paštas tf@ltu.lt

Pateikta 2001 m. vasario 12 d.

Parengta spausdinti 2001 m. rugpjūčio 27 d.

Recenzavo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas dr. E. Jarašiūnas bei Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros vedėja doc. dr. T. Birmontienė

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjamos aktualios tarptautinės teisės ir vidaus (nacionalinės) teisės sąveikos problemos. Atkreipiamas dėmesys į šios problemos istorines teorines ištakas, paliečiami bendrieji klausimai, kurie kyla derinant vidaus ir tarptautinę teisę. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kaip ši aktualija sprendžiama vadovaujantis dualistine arba monistine koncepcijomis, ir kaip ji realizuojama valstybių konstitucijose.

Straipsnyje bandoma išsiaiškinti, kaip sprendžiamas tarptautinės teisės ir valstybių konstitucijų sąveikos klausimas, atkreipiamas dėmesys į tuos teisinius mechanizmus, kurie yra įtvirtinti valstybių konstitucijose. Šiame kontekste pabrėžiamas konstitucinės justicijos vaidmuo. Nagrinėjamos dvi tarptautinių teisės aktų konstitucingumo tikrinimo formos – išankstinė ir vėlesnioji. Pastebima ta tendencija, kad, be tarptautinių teisės aktų konstitucingumo tikrinimo, konstituciniams teismams pavedama ir kita – nustatyti, ar valstybių įstatymai ir kiti teisės aktai atitinka tarptautinės teisės aktus.

Straipsnyje daug dėmesio skiriama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijos, nagrinėjant tarptautinių sutarčių konstitucingumą, ypatumams. Atskleidžiama Konstitucinio Teismo nuostatų dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikšmė Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Atskirai nagrinėjama, kokį vaidmenį vaidina tarptautinės teisės principai ir normos formuluojant Konstitucinio Teismo motyvus ir argumentus.

Tarptautinės teisės ir vidaus (nacionalinės) teisės sąveikos bendrosios problemos

Vidaus (nacionalinės) teisės ir tarptautinės teisės sąveikos problema yra ne nauja, tačiau spartėjant tarptautiniam bendradarbiavimui ir integraciniams procesams, dėl šios problemos vis kyla naujų tiek teorinių, tiek praktinių klausimų. Štai vidaus teisės ir tarptautinės teisės sandūroje, be įvairių kitų politinių bei teisinių veiksmų, įsiterpė ir konstitucinė justicija. Konstituciniai teismai (tribunolai) formuluoja ir šios srities teises nuostatas [1, p. 23]. Čia reikia dar kartą pastebėti tai, kad yra mokslininkų, kurie laikosi priešingos nuomonės. Jie mano, kad teisės normų kuriamojoje veikloje, o tuo labiau tikrinant tarptautinių sutarčių konstitucingumą, konstitucinė kontrolė visiškai nepageidautina. Tiesa, vienose konstitucinėse sistemose konstitucinės justicijos institucijų teisinės nuostatos turi vieną teisinę galią, o kitose – kitą. Konstitucinių teismų aktai, kuriais įvertinamas teisės akto teisėtumas arba inter-

pretuojamos konstitucinių nuostatų turinys, yra neatskiriami nuo valstybės konstitucinės teisės. Beje, šią aktualiją vis įdėmiau nagrinėja ir Lietuvos mokslininkai [2].

Plačiau nenagrinėdami vidaus teisės ir tarptautinės teisės sąvokos problemų, šiuo atveju tik pažymėsime, kad šiuolaikinės tarptautinės teisės doktrinoje išskirtinos dvi koncepcijos – dualistinė ir monistinė.

Pagal **dualistinę** koncepciją tvirtinama, kad tarptautinės teisės ir vidaus teisės sistemos yra atskiros, jos reguliuoja iš esmės skirtingus santykius. Manoma, kad tarptautinės teisės subjektai yra suvereni valstybės, o vidaus teisės subjektai ir objektai iš esmės yra kitokio pobūdžio. Pagal dualistinės koncepcijos sampratą tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo valstybė, ir kurios nustatyta tvarka įsigaliojo, yra vidaus teisės sudėtinė dalis. Jeigu tarp valstybės sutartyse suformuluotų normų ir vidaus teisės normų kiltų prieštarų, jos būtų sprendžiamos kaip teisės kolizijų problema. Jeigu valstybė atsisakytų vykdyti tarptautinėje sutartyje prisiimtas pareigas, aišku, kiltų valstybės atsakomybės klausimas. Jis sprendžiamas jau pagal tarptautinės teisės taisykles. Austrijos Respublikos Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos veikia kaip federalinės teisės sudėtinė dalis. Ispanijos Konstitucijos 96 straipsnyje rašoma apie tai, kad tarptautinės sutartys, kurios buvo sudarytos laikantis nustatytų reikalavimų, jas paskelbus Ispanijoje tapo vidaus teisės sudedamąja dalimi. Vengrijos Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje pažymima, kad Vengrijos Respublikos teisinė sistema pripažįsta visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas ir užtikrina vidaus teisės ir Vengrijos prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų atitikimą. Rumunijos Konstitucijos 11 straipsnyje nustatyta, kad Parlamento ratifikuotos sutartys pagal įstatymą sudaro Rumunijos vidaus teisės dalį.

Pagal **monistinę** doktriną nemanoma, kad tarptautinės ir vidaus teisės sistemos yra uždaros, nes tarptautinė teisė yra virš nacionalinės teisės. Vienas žymiausių dvidešimtojo amžiaus teisininkų austras H. Kelsenas, sukūręs mokymą apie „grynąją teisę“, tarptautines ir vidaus teisės normas suveda į bendrą sistemą. Remdamasis „pagrindinės normos“ idėja, H. Kelsenas teigė: „Jeigu valstybės teisėtvarkos galiojimo pagrindas yra kokia nors tarptautinės teisės norma, reiškia, kad tarptautinė teisėtvarka suprantama kaip viršesnė valstybės teisėtvarkos atžvilgiu, ir, suprantama, kaip aukščiausia ir suvereni teisėtvarka. Jeigu valstybės, t.y. valstybių teisėtvarkos, vis dėlto vadinamos „suvereniomis“, šis „suverenitetas“ gali reikšti tik tai, kad valstybių teisėtvarkos pavaldžios tik tarptautinei teisėtvarkai arba (naudojant priimtą terminologiją) tai, kad valstybės tiesiogiai yra tarptautinės teisės bendrijos“ [3, p.716, 717].

Tarptautinės teisės viršenybė prieš vidaus teisę konstitucionalizuota daugelio pasaulio valstybių teisinėse sistemose. Šis principas labai aiškiai įgyvendinamas Europos valstybių moderniose konstitucijose, kurios buvo priimtos po Antrojo pasaulinio karo. Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnyje skelbiama, kad tinkamai ratifikuotos arba patvirtintos sutartys ir susitarimai juos paskelbus turi aukštesnę už įstatymo galią su ta išlyga, kad susitarimo arba sutarties laikosi kita šalis. Nyderlandų Karalystės Konstitucijos 93 straipsnyje deklaruojama, kad sutarčių arba tarptautinių organizacijų sprendimų pagal tarptautinę teisę nuostatos, kurios gali būti privalomos visiems asmenims, turi privalomą galią jas paskelbus. Konstitucijos 94 straipsnyje pabrėžiama, kad galiojančios įstatymų nuostatos netaikomos, jeigu jų taikymas prieštarauja tarptautinių sutarčių nuostatoms arba tarptautinių organizacijų aktams. Vokietijos Federacinės Respublikos pagrindinio įstatymo 25 straipsnyje įtvirtintas konstitucinis principas, kad bendrosios tarptautinės teisės normos yra sudedamoji federalinės teisės dalis, jos yra viršesnės už įstatymus ir tiesiogiai sukuria teises ir pareigas federalinės teritorijos gyventojams. Lenkijos Respublikos Konstitucijos 91 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tarptautinė sutartis, kuri buvo ratifikuota, laikantis įstatyme nustatytos išankstinio sutikimo tvarkos, turi pirmenybę įstatymo atžvilgiu, jeigu įstatymas nesiderina su sutartimi. Estijos Konstitucijos 123 straipsnio 2 dalyje pabrėžiama, kad tuo atveju, kai Estijos Respublikos įstatymai arba kiti aktai prieštarauja Valstybės susirinkimo ratifikuotoms tarptautinėms sutartims, taikomos tarptautinės sutarties nuostatos.

Bendriausiu požiūriu įvertinę tarptautinės teisės ir vidaus teisės sąveiką pastebėsime, kad šiame kontekste kyla kita problema. Tai Europos Sąjungos kuriamos teisės ir vidaus teisės santykio aktualija. Išskirtinai pažymėsime, kad Europos Sąjungos teisėje, ypač Euro-

pos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, laikomasi jau beveik neginčijamo principo – Europos Bendrijos teisė yra viršesnė už valstybės vidaus teisę. A. Tathamasis teigia: „Net ir mažiausiai reikšminga techninio pobūdžio Bendrijos teisės akto dalis yra viršesnė už labiausiai gerbiamą nacionalinės konstitucijos normą“ [4, p.58]. Kiti autoriai pastebi ir kitokias proceso ypatybes. Štai A.M. Williamsas rašo: „Žinoma, yra federalizmui, kaip savaimingam tikslui, atsidavusių idealistų bei tokių, kurie siekia, kad EB balsas užsienio politikos srityje būtų stipresnis ir raiškesnis, tačiau tam prieštarauja dar labai įsišakniję nacionaliniai interesai bei nenoras toliau riboti nacionalinį suverenitetą. Karšti debatai vyksta ir dėl tolesnės politinės integracijos formos...“ [5, p.221].

Tarptautinių sutarčių konstitucingumo bendrosios problemos

Kaip bevertintume dualistinę ir monistinę doktrinas, jų sandūroje kylančias problemas, negalima nepastebėti, kad šiuolaikiniame pasaulyje tiesiog nėra prielaidų užtikrinti arba pagrįsti tarptautinės teisės ir vidaus sistemų uždaramą ir izoliuotumą viena nuo kitos. V. Vada-palasis teigia: „Praktiniu požiūriu monizmo ir dualizmo atstovų ginčas šiandien jau nebeturi didesnės praktinės reikšmės. Valstybės jau surado pakankamai efektyvių būdų, kad jų tarptautiniai įsipareigojimai būtų vykdomi jų nacionalinės teisės sistemoje. Apie monizmą ir dualizmą paprastai kalbama praktiniu požiūriu, pirmiausia nurodant praktinius būdus, kaip nacionalinėje teisėje įgyvendinamos tarptautinės teisės normos“ [6, p.176].

Neįmanoma paneigti tos aplinkybės, kad tarptautinės teisės normos ir principai veikia vidaus teisę (tiek konstitucijas, tiek ir įstatymus). Valstybių konstitucijose atsispindi tarptautinėje teisėje visuotinai pripažinti, ypač žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos srities, principai. Konstitucijose įtvirtinti tarptautinėje teisėje pripažinti valstybių bendradarbiavimo pagrindai. Būtų klaidinga nepastebėti ir kito reiškimo – vidaus teisė taip pat daro įtaką tarptautinės teisės raidai. Vidaus teisė ne tik pripažįsta tarptautinės teisės įtaką, tačiau yra ir veiksnys, veikiantis tarptautinę teisę ir jos doktriną.

Visais atvejais, kai nagrinėjamos tarptautinės teisės ir vidaus teisės sąveikos problemos, būtina išskirti atskirą aktualiją – valstybių konstitucijų ir tarptautinės teisės santykio problemą. H. Kelsenas rašė: „Jeigu atskiros valstybės teisėtarkos galiojimo pagrindu pripažįstama kokia nors tarptautinės teisės pozityvioji norma, ją lyginant su valstybės konstitucija, pagrindinės normos problema lyg ir pasikeičia, nes tada valstybės teisėtarkos galiojimo pagrindu tampa jau ne postuluojuama, bet faktiškai nustatyta tarptautinės teisės norma“ [7, p.716, 717]. Beje, M. Römerio pažiūros buvo labai panašios. Jis rašė: „Teisiniame gi nelankščios konstitucijos režime visi įsteigtosios valdžios organai, tad ir tie, kurie turi galios sutartis su svetimomis valstybėmis daryti, tegali teisėtai veikti tik konstitucijos nuostatų ribose, tad jokių būdu nėra įgaliojami ir negali susitarti kuo nors priešingu konstitucijai ir laužančiu jos nuostatus, o jei tuo susitarė, tai tas savaime yra neteisėtas, kaip padaryta atstovo, išėjusio iš mandato ribų“ [8, p.141, 142].

Konstitucijų esmė yra ta, kad jose išreikštas ir įtvirtintas valstybės suverenitetas, jį yra aukščiausios teisinės galios aktas. Konstitucijos pagrindu formuojama vidaus teisinė sistema. Taigi atsižvelgiant į konstitucijų prigimtį, būtų neteisinga tvirtinti, kad konstitucijos besąlygiškai priklauso nuo tarptautinės teisės. S. Stačiokas teigia: „Suvereniteto perdavimas naujam subjektui (tarkime, naujai federacijai) Sąjungos narėms reikštų tik jų autonomijos (savivaldos) pripažinimą. Šios autonomijos mastą nustatytų Sąjungos institucijos, kartu būtų paneigiamas tautos suverenitetas kaip valdžios šaltinis. Bet juk būtent tai yra demokratijos pagrindas. Europos Sąjungoje pripažįstant tik jos suminėms daugumos teisę būtų paneigiamas visas (*in corpore*) kiekvienos tautos suverenumas, o ne tik kažkoks dalinis suverenitetas. Tai yra neįmanoma, nes būtų neteisinga“ [9, p.42]. I. Lukašukas tvirtina: „Konceptija dėl konstitucijos absoliutaus primato ne tik prieštarauja tarptautinei teisei, bet ir praktiškai neįgyvendinama. Tokiu pagrindu negali būti užtikrintas normalus valstybės dalyvavimas tarptautiniame gyvenime.“ [10, p.120].

Taigi tarptautinės teisės ir konstitucijos santykis yra daug sudėtingesnis nei mūsų prieš tai nagrinėta dviejų teisės sistemų derinimo problema. Atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjungos teisė nėra visiškai tapati tarptautinei teisei, reikia pabrėžti tai, kad kuriant Europos Bendrijos teisę susiduriama su valstybių narių konstitucine teise. W. Cairnsas rašo: „Dabartinės Bendrijos modelis tebėra labiau linkęs į tarpvyriausybinių, o ne į federacijos modelį. Todėl pati teisinė jos sistema išlieka iki tam tikro lygio priklausoma nuo to, koku būdu atskirų valstybių teisinė tvarka ją prisiderina. Galima pridurti, kad tai priklauso nuo nacionalinių konstitucinių sistemų, skirtų Bendrijos teisei“ [11, p.140].

Daugelio valstybių konstitucijose yra nustatyta, kaip turi būti sprendžiamos tarptautinės teisės aktų ir konstitucijų sandūrų problemos. Ši tendencija vis labiau ryškėja [12, p.449]. Štai Ispanijos Konstitucijos 95 straipsnyje nustatyta, kad siekiant sudaryti tarptautinę sutartį, kurioje yra nuostatų, prieštaraujančių Konstitucijai, prieš tai būtina pakeisti Konstituciją. Estijos Konstitucijos 123 straipsnio 1 dalyje pabrėžiama, kad Estijos Respublika nesudaro tarptautinių sutarčių, kurios prieštarauja Konstitucijai. Prancūzijos Konstitucijos 54 straipsnyje numatyta, kad Konstitucinei tarybai paskelbus apie tarptautinio įsipareigojimo nuostatos prieštaravimą Konstitucijai, leidimas ją ratifikuoti arba jam pritarti gali būti duotas tik pakeitus Konstituciją.

Kaip jau minėjome, sąveikaujant tarptautinės teisės aktams ir konstitucijoms išskirtinis vaidmuo tenka konstitucinei justicijai, kurios pagrindinė funkcija yra užtikrinti įstatymų, kitų teisės aktų ir konstitucijos atitikimą, t.y. užtikrinti konstitucijos viršenybę kitų teisės aktų atžvilgiu. Pabrėšime, kad tarptautinės teisės aktų ir konstitucijos atitikimo vertinimas yra išvesdinė funkcija. Ji remiasi konstitucinių teismų prerogatyva spręsti, ar teisės aktai neprieštarauja konstitucijai. Nagrinėdamas šias problemas D. Kriaučiūnas pastebi: „Reikia pripažinti, kad būtent ES narių konstituciniai teismai ar jiems prilygstančios institucijos bei doktrina tiksliausiai apibrėžė, ką reiškia kompetencijos apribojimas, atskyrė ją nuo suvereniteto apribojimo, taip pat nustatė ribas, pagal kurias valstybei leistina atsisakyti valdžios vykdymo kompetencijos“ [13, p.175].

Tarptautinių teisės aktų ir Konstitucijos atitikimo funkcijos mastas, pobūdis ir turinys priklauso nuo valstybių konstitucinių sistemų, t.y. nuo konstitucinės kontrolės institucijų konstitucinio statuso. Valstybių konstitucinėse sistemose yra nustatytos skirtingos tarptautinių sutarčių konstitucingumo tikrinimo kontrolės formos. **Išankstinė** kontrolė yra nustatyta Albanijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje, Vokietijoje, Moldovoje, Slovėnijoje, Ukrainoje, Estijoje ir kitur. Štai Bulgarijos Konstitucijos 149 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta, kad konstitucinis teismas nustato Bulgarijos Respublikos sudarytų tarptautinių sutarčių ir Konstitucijos atitikimą iki jų ratifikavimo.

Pateiksime būdingą išankstinės kontrolės pavyzdį. 1993 m. spalio 12 d. Vokietijos konstitucinis teismas išsprendė vieną svarbiausių to meto Vokietijoje politinę teisinę problemą – pripažino, kad Vokietijos prisijungimas prie Maastrichto sutarties neprieštarauja pagrindiniam Vokietijos įstatymui. Konstitucinis teismas, konstatuodamas, kad Maastrichto sutartis neprieštarauja pagrindiniam Vokietijos įstatymui, teigė, kad Europos Sąjungos sutartis pagrindžia Europos tautų, organizuotų valstybėse, Sąjungos įgyvendinimą, tačiau tai nėra valstybė, turinti savo tautą. Valstybės narės sukūrė Europos Sąjungą tam, kad bendromis pastangomis spręstų dalį savo uždavinių ir tokiu būdu įgyvendintų savo suverenitetą. Konstitucinis teismas pasiliko sau teisę vėliau patikrinti, ar Europos Sąjunga gerbia demokratijos gaires, įrašytas pagrindiniame Vokietijos įstatyme [14, p.155-213].

Vėlesnioji tarptautinių sutarčių konstitucinė kontrolė numatyta Austrijoje, Graikijoje, Islandijoje, Lenkijoje bei kitose valstybėse. Austrijos Konstitucijos 140^a straipsnyje pabrėžiama, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas dėl valstybės sutarčių neteisėtumo. Teismas gali pripažinti, kad valstybės sutartis prieštarauja Konstitucijai. Kiekvienu atveju Konstitucinis Teismas gali nustatyti terminą, per kurį valstybės sutartis ir toliau gali būti vykdoma.

Svarbu pabrėžti dar vieną valstybių konstitucinių sistemų bruožą, kuris tiesiogiai susijęs su konstitucinės justicijos statusu. Be konstitucinių teismų funkcijos tikrinti tarptautinių sutarčių ir konstitucijos atitikimą, konstitucijose yra nustatytas teisinis mechanizmas tikrinti, ar įstatymai bei kiti teisės aktai neprieštarauja tarptautinėms sutartims. Lenkijos Respublikos

Konstitucijos 188 straipsnyje yra nurodyta, kad konstitucinis tribunolas nagrinėja bylas dėl įstatymų ir ratifikuotų tarptautinių sutarčių atitikimo, kurioms ratifikuoti buvo reikalingas įstatyme nurodytas išankstinis sutikimas, taip pat bylas dėl teisės nuostatų, kurias priėmė centrinės valstybės institucijos ir konstitucijos ratifikuotų tarptautinių sutarčių ir įstatymų atitikimas. Slovėnijos Respublikos Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas priima sprendimus dėl įstatymų ir kitų norminių aktų ir ratifikuotų tarptautinių sutarčių ir tarptautinės teisės bendrųjų principų atitikimo. Čekijos Respublikos Konstitucijos 87 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad Konstitucinis Teismas priima sprendimus dėl įstatymų arba jų atskirų nuostatų panaikinimo, jeigu jie prieštarauja konstituciniam įstatymui arba tarptautinei sutarčiai.

Europos valstybių konstitucinių teismų konstitucinio statuso apžvalga, taip pat jų priimami aktai sudaro prielaidas padaryti keletą apibendrinančių išvadų. Pirma, konstituciniai teismai, veikdami konkrečios valstybės konstitucinėje sistemoje, sieks užtikrinti konstitucijos viršenybę kitų teisės aktų atžvilgiu. Antra, konstitucinės justicijos institucijos, atsižvelgdamos į konstitucijose įtvirtintus tarptautinės teisės ir vidaus teisės derinimo principus, visada vadovausis konstituciniais pagrindais, tačiau konstituciniai teismai, interpretuodami konstitucines nuostatas arba sprenddami kitus klausimus, susijusius su tarptautinių sutarčių konstitucingumu, niekada negalės sukurti naujos konstitucinės tvarkos.

Europos Teisingumo Teismas sprendė ginčą tarp Olandijos transporto firmos *Van Gend and Zoos* ir Olandijos finansų valdybos (1963 m. vasario 5 d. sprendimas). Šioje byloje Teismas teigė, kad Bendrija yra tarptautinės teisės nauja teisėtvara, kurios interesais valstybės apribojo savo suverenias teises. Tai yra teisėtvara, kurioje teisės subjektas yra ne tik valstybės narės, bet ir individai. Tokią Teismo nuostatą parėmė Vokietijos konstitucinis teismas, nagrinėdamas *Lutticke* firmos skundą dėl vienos Vokietijos žemių vyriausiosios muitinės valdybos veiksmų. Konstitucinis Teismas paskelbė, kad Bendrijos teisės tiesioginio veikimo taisyklė nenumato jokių suvaržymų ir kad šiai teisei įgyvendinti valstybėms narėms nereikia priimti papildomų teisės aktų [15, p.41]. Šis Konstitucinio Teismo sprendimas rėmėsi Vokietijos pagrindiniame įstatyme įtvirtintais tarptautinės teisės ir vidaus teisės derinimo principais.

Kai kurie Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijos, nagrinėjant tarptautinių sutarčių konstitucingumą, ypatumai

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo galios vertinti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumą įtvirtintos Lietuvos Respublikos 105 straipsnio 3 dalies 3 punkte, kuriame nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Nei Konstitucijoje, nei kituose įstatymuose nėra numatyta, kad kuri nors kita valstybės institucija galėtų teikti išvadą apie tai, ar Lietuvos sudaromos tarptautinės sutartys atitinka Konstituciją.

Pabrėždami tai, kad šios konstitucinės funkcijos nevykdo jokia kita valstybės institucija, kartu turime pastebėti, jog tarptautinių sutarčių rengimo ir sudarymo proceso metu gali kilti problema dėl jų ir Konstitucijos atitikimo. 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nurodyta: „Priimant sprendimą dėl Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties sudarymo tikslingumo turi būti apsvarstyta, ar šios sutarties projekto nuostatos atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją, Lietuvos Respublikos užsienio politikos ir nacionalinio saugumo pagrindus ir tikslus, šio įstatymo reikalavimus, tarptautinės teisės principus ir normas“ [16]. Taigi šioje įstatymo nuostatoje įtvirtintas prevencinio pobūdžio nurodymas įstatymo leidėjui, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybės struktūroms jau pradinėje tarptautinės sutarties sudarymo stadijoje vertinti jos ir Konstitucijos atitikimo klausimą. Vis dėlto šis „apsvarstymas“ yra kitokio pobūdžio nei Konstitucinio Teismo funkcija.

Remdamiesi Konstitucijos normomis galime daryti išvadą, kad Konstitucijoje nustatyta ankstyvosios (prevencinės) ir vėlesniosios tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės galimybė. Kaip jau minėjome, tokių dviejų teisinių formų alternatyvumas numatytas ir kitų

valstybių konstitucijose. Gali kilti klausimas, kodėl Konstitucijos leidėjas neapsiribojo tik viena iš šių teisinių formų? Vienareikšmio atsakymo negali būti. Ankstyvosios kontrolės atveju gali būti sprendžiamas esminis klausimas, ar visa tarptautinė sutartis arba kai kurios jos nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Antruoju, t.y. vėlesniosios kontrolės atveju gali iškilti ir pirmoji problema, ir kita, t.y. – ar buvo laikomasi tarptautinės sutarties sudarymo, ratifikavimo, paskelbimo tvarkos.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas iki šiol sprendė tik vieną atvejį dėl tarptautinės sutarties ir Konstitucijos atitikimo – 1995 m. sausio 24 d. jis pateikė išvadą „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [17]. Visas šios problemos sprendimo procesas aprašytas specialiame leidinyje, todėl plačiau šio klausimo nenagrinėsime [18]. Paliesime kai kurias konstitucines aktualijas, kurios apibūdina Teismo įgaliojimus nagrinėjamos srities klausimais.

Pirma. Konstitucijos 106 straipsnyje numatyta, kad prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl tarptautinių sutarčių ir Konstitucijos atitikimo gali Seimas ir Respublikos Prezidentas. Taigi tarptautinių sutarčių konstitucingumo įvertinimo iniciatorių skaičius yra ribotas. Šio klausimo Konstituciniam Teismui negali pateikti 1/5 Seimo narių grupė, Vyriausybė arba bendrosios kompetencijos teismai.

Antra. Konstitucinis Teismas dėl tarptautinių sutarčių teikia išvadas, t.y. remdamasis tam tikrais argumentais ir motyvais formuoja savo nuostatą, ar tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai. Nors Konstitucinis Teismas pateikia tik išvadą dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo, tačiau, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo konstitucinį statusą, jo autoritetą, galima prognozuoti, kad neigiama išvada gali turėti reikšmingos įtakos tiek teisiniam, tiek politiniam procesui Lietuvai prisijungiant prie tarptautinių sutarčių. Vėlesniosios kontrolės atveju Lietuva jau bus pradėjusi vykdyti savo įsipareigojimus pagal sutartį. Galima manyti, kad ir valstybės teisės aktai jau bus suderinti su tarptautine sutartimi. Taigi konstatavimas, kad sutartis prieštarauja Konstitucijai, gali turėti teisiškai, o pagaliau ir politiškai sunkesnių arba lengvesnių padarinių. Išvada gali paskatinti politinę polemiką dėl sutarties legitimumo, tikslingumo ir Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų konstitucinio tikrumo.

Trečia. Nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra patikslinta, kokio pobūdžio tarptautinių sutarčių konstitucingumą gali tikrinti Konstitucinis Teismas. Konstitucijoje ir įstatyme neapibrėžus sutarčių kategorijos galima daryti prielaidą, kad Teismas gali tikrinti tų tarptautinių sutarčių konstitucingumą, kurias raštu sudaro Lietuva su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, nesvarbu, koks sutarties pavadinimas ir ar sutartį sudaro vienas, du ar keli tarpusavyje susiję dokumentai (Tarptautinių sutarčių įstatymo 1 str.). Teisme nebus vertinami Lietuvos Respublikos ministerijų arba Vyriausybės įstaigų bei kitų valstybės institucijų vardu ir pagal jų kompetenciją sudaromi su atitinkamomis užsienio valstybių arba organizacijų institucijomis susitarimai. Pagal Tarptautinių sutarčių įstatymą šie aktai nėra Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

Ketvirta. Nagrinėjant problemą ne mažiau svarbus klausimas yra tas, ar Teismas vertins tik pačios tarptautinės sutarties tekstą? O kaip dėl įstatymo dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo arba Vyriausybės nutarimo, kuriuo buvo patvirtinta tarptautinė sutartis? Nagrinėjant šią problemą būtina atsižvelgti į tai, kad čia yra keli aspektai. Viena vertus, tarptautinės sutarties tekstas ir ją aprobuojantis teisės aktas yra tartum neatskiriami. Kita vertus, kiekvienas įstatymas (ir dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo) yra vidaus teisės sistemos dalis.

Negalima neaptarti dar vienos problemos, kuri gali kilti Teisme nagrinėjant, ar tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai. Reikalas tas, kad aktyvūs politinio proceso dalyviai, siekdami politinių tikslų, gali inicijuoti kreipimąsi į Teismą nustatyti, ar tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai. Politiniai siekiai gali būti akivaizdūs, tačiau ir teisiniai argumentai gali būti parinkti kvalifikuotai. Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme yra suformuluoti kai kurie tokio pobūdžio „saugikliai“. Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad Teismas turi teisę atsisakyti priimti nagrinėti bylą arba rengti išvadą, jeigu kreipimasis grindžiamas ne teisiniais motyvais. Konstitucinio teismo įstatymo 64 straipsnyje numatyta, kad bylą nagrinėjimo pagrindas yra teisiškai motyvuota abejonė. Apibendrinami šias

nuostatas galime daryti išvadą, kad Teismas turi bent teorinę galimybę atsisakyti nagrinėti prašymą.

Konstitucinis Teismas apie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos vietą Lietuvos teisės sistemoje

Kaip jau minėjome, iki šiol Konstitucinis Teismas yra pateikęs vienintelę išvadą dėl tarptautinės teisės akto ir Konstitucijos, t. y. dėl Konvencijos ir Konstitucijos atitikimo.

Išvadų paskelbimas buvo svarbus teisinis reiškinys, nes iki tol Lietuvoje nė viena institucija nebuvo pateikusi Konvencijos turinio, jos vietos Lietuvos teisinėje sistemoje platesnio aiškinimo. E. Bieliūnas teigė: „Galbūt nepadarysime klaidos tvirtindami, kad šioje Konstitucinio Teismo išvadoje yra pirmas teisiškai reikšmingas mėginimas ištrūkti iš nusistovėjusios lietuviškos tradicijos vadovautis sprendimuose tik abstraktus pobūdžio norminiais teisės aktais. Tai labai svarbu ir neišvengiamai perspektyvu“ [19, p. 49]. Analizuodami teisinę Išvadų prigimtį pastebėsime, kad pagrindinis Konstitucinio Teismo uždavinys buvo įvertinti, ar konkrečios Konvencijos normos neprieštarauja Konstitucijai. Atsakant į pagrindinį klausimą, reikėjo spręsti ir kitas problemas, pavyzdžiui, kokia Konvencijos vieta Lietuvos teisinėje sistemoje. Be to, reikėjo suformuluoti Konvencijos aiškinimo metodologinius pagrindus. P. Kūris teigia: „Konstitucinio Teismo išvada, išsprendusi esminius ginčytinus klausimus, sudarė galimybę gilintis į konkrečius teisės aktus. O pats Konstitucinio Teismo nutarimas, aprėpęs ne tik pagrindinius principus, kuriais rėmėsi Teismas darydamas konkrečias išvadas, bet, kas ypač svarbu, – ir analizės metodologiją, – tapo „mini“ atmintine tolesnei grupės veiklai“. Taigi kalbant apie Išvadas būtina pabrėžti ne tik jų praktinę, bet ir mokslinę reikšmę [20, p.122].

Išvadose suformuluotas teisinis nuostatas galime išskirti į dvi grupes. Pirmojoje grupėje bus teisinės nuostatos, apibrėžiančios Konvencijos pobūdį, jos vietą Lietuvos teisinėje sistemoje. Antrąją grupę sudarys teisinės nuostatos, susijusios su Konvencijos ir Konstitucijos aiškinimo metodologiniais pagrindais. Trumpai apibūdinsime kiekvieną iš jų atskirai.

1. Konstitucinis Teismas teigė:

1) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves.

2) Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta vadinamoji paralelinė tarptautinės ir vidaus teisės derinimo doktrina, kuri grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisės sistemoje (įtraukiamos į ją).

3) Valstybės institucijos, vykdančios teisinę gynybą, turi tiesiogiai taikyti Konstitucijos normas, taip pat įgyvendinti Konvencijos nuostatas. Šios nuostatos turi tapti valstybės vidaus teisės sudedamąja dalimi, ir neturi būti jokių kliūčių joms taikyti teismuose bei kituose teisinę gynybą vykdančiose institucijose. Konvencijos normos turi būti realiai įgyvendinamos, o šių teisių ir laisvių pažeidimas negali būti aiškinamas tuo, kad valstybės įstatymai numato ką kita. Šis teiginys dar plačiau atskleistas Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos atitikimo“ [21]. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, jog Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas arba kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai“. Teismas teigė, kad ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo arba tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, jog jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms. Priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis.

4) Konvencija, kaip ir kiti tarptautinės teisės aktai, atskiroms teisinės veiklos sritims taikomi nevienodai. Konkrečius jų taikymo būdus ir formas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai. Civilinėje teisenoje yra nustatytas tiesioginis Konvencijos taikymas. Konvencijos ir Lietuvos Respublikos įstatymų konkurencijos atveju pirmenybė suteikiama Konvencijos normai. Baudžiamojoje teisenoje yra kiek kitaip. Konvencija taikoma tik specialiais įstatymų nustatytais atvejais. Jeigu kiltų abejonių dėl Konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių įgyvendinimo užtikrinimo, konstitucinės priežiūros tvarka turėtų būti sprendžiama, ar taikomas įstatymas neprieštarauja Konstitucijai. Dėl pastarosios Konstitucinio Teismo teisinės nuostatos ir kilo mokslininkų diskusija. E. Bieliūnas, remdamasis Konvencija ir Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtais sprendimais, teigė, kad Konstitucinio Teismo nuostata dėl Konvencijos tiesioginio veikimo skirtumo civilinėje teisėje ir baudžiamojoje teisėje yra abejotina. Jis konstatavo: „Taigi matome, kad Teismo pateikiamas tam tikrų konvencinių fragmentų, kiek jie susiję su Konvencijos 6 straipsniu, interpretavimas nėra orientuojamas į siekį tiksliai nustatyti normos galiojimo ribas. Jų kontūrai taip ir lieka daliniai, griežtai nenubrėžti ir galų gale nuolat kvestionuojami.“ [22, p.52]. Panašiai Konstitucinio Teismo nutarimo teiginį vertino V. Vada-palas [23, p.1077-1094], D. Jočienė [24, p. 23-25] ir G. Goda [25].

Plačiau nediskutuosime dėl šios problemos, tačiau pastebėsime, kad minėtą teisinę nuostatą Teismas motyvavo tuo, kad „pripažįstant tik tiesioginį konvencijos taikymą, minimos teisės (žmogaus – J.Ž.) negali būti garantuotos, nes pačioje Konvencijoje nėra nustatyta nei šių teisių realizavimo būdų ją ratifikavusiose valstybėse, nei pažeidėjų teisinės atsakomybės, net reikiamų procedūrų ir valstybių teisinių institucijų specialios jurisdikcijos. Čia akivaizdžiai galioja taisyklė *ubi jus ubi remedium*: kada įstatymas suteikia teisę, jis duoda ir priemonę jai apginti.“ Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas iš esmės neneigė Konvencijos tiesioginio taikymo principo, o tik teigė, kad be konkrečių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės normų taikymo neįmanoma įgyvendinti Konvencijos nuostatų. Vertinant kritikuojamą Teismo konkretų teiginį, negalima jo izoliuoti nuo išvadų motyvų ir argumentų sistemos, jų dėstymo logikos, tarpusavio ryšio. Šitaip žvelgiant į Konstitucinio Teismo minėtą tezė, atsirastų ir naujų jos turinio įžvalgos galimybių.

2. Konstitucinis Teismas suformulavo metodologinius pagrindus, kaip interpretuoti Konstitucijos ir tarptautinės teisės aktų santykį, siekiant atskleisti jų tikrąjį turinį. Teismas teigė, kad sprendžiant klausimą, ar Konvencija neprieštarauja Konstitucijai, būtina remtis bendresnėmis teisinėmis nuostatomis. Konvencijos nuostatos galėtų būti pripažintos prieštaraujančios Konstitucijai, jeigu:

1) Konstitucija nustatytų išsamų ir baigtinį teisių ir laisvių sąrašą, o Konvencija nustatytų kokias nors kitas teises ir laisves. Konstitucijos ir Konvencijos normų suderinamumo (santykio) aiškinimas turi būti prasminis, loginis, o ne tik pažodinis. Vien pažodinis žmogaus teisių aiškinimas yra nepriimtinas žmogaus teisių apsaugos prigimčiai. Taip yra todėl, kad aiškinant teisės normos turinį svarbiausia ne tai, kokia konkrečia žodine forma atitinkama taisyklė yra suformuluota, o tai, kad remiantis jos tekstu būtų galima neabejotinai suprasti, jog kalbama apie tam tikriems subjektams skirtą nuorodą atitinkamomis sąlygomis veikti atitinkamu būdu [26, p.6]. Ši Konstitucinio Teismo teisinė nuostata sutampa su daugelio mokslininkų nuomone dėl tarptautinės teisės ir vidaus teisės derinimo metodologinių problemų. Štai P. Kūris teigia: „Be to, pats derinimas nereiškia tik tiek, kad nacionalinių įstatymų formuluotės teksto atžvilgiu atitiktų Konvencijos nuostatas. Čia būtina atsižvelgti į tai, kad Europos Tarybos sistemoje vyksta nenutrūkstamas teisės vystymo procesas, pasireiškiantis unikalios jurisprudencijos kūrimu, Žmogaus teisių komisijai ir Žmogaus Teisių Teismui sprendžiant konkrečias bylas ir kartu aiškinant Konvencijos ir jos Protokolų normas“.

2) Konstitucija draustų tam tikrus veiksmus, o Konvencija apibrėžtų šiuos veiksmus kaip vienokią arba kitokią teisę arba laisvę. Konkretizuodamas šią pagrindinę tezė, Konstitucinis Teismas teigė, kad jokia Konstitucijos ir Konvencijos žmogaus teises ir laisves įtvirtinanti nuostata neleidžia teigti, kad Konstitucija draudžia tam tikrus veiksmus, o Konvencija apibrėžia šiuos veiksmus kaip vienokią arba kitokią teisę arba laisvę. Vertinant Konstitucijos ir Konvencijos normų sąveiką ir šių normų sąveikos interpretavimo ribas negalima neatsi-

žvelgti į Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies nustatą, kad „Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas“.

Tarptautinės teisės principai ir normos Konstitucinio Teismo motyvuose ir argumentuose

Konstitucinio Teismo aktų turinio analizė atskleidžia svarbų konstitucinės justicijos doktrinos Lietuvoje bruožą – nuo savo veiklos pradžios Teismas nuolatos remiasi tarptautinės teisės principais, konkrečiais aktais arba jų normomis [27, p.124,125]. Šios tendencijos Lietuvos konstitucinėje justicijoje turi savo genetiką. Ji remiasi Lietuvos konstitucingumo tradicijomis, nenutrūkstamu Lietuvos siekimu kurti demokratinę teisinę valstybę, kuri turi būti patikima partnerė ir tarptautinėje bendrijoje. Visiškai pagrįstai galima teigti, kad Teismo orientacija į tarptautinės teisės visuotinai pripažintus principus bei tarptautinės teisės aktus, glūdi Lietuvos Respublikos Konstitucijos prigimtyje. Taip teigiant būtina bent iš dalies įvertinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos turinio bruožus.

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Akte „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ skelbiama: „Lietuvos valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą, kaip jis suformuluotas 1975 metų Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje Baigiamajame akte, garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises“ [28]. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo Aktas vertintinas kaip svarbiausias dvidešimtojo amžiaus pabaigos Lietuvos konstitucinės teisės šaltinis. Vėlesnis Lietuvos valstybės kūrimas besąlygiškai rėmėsi šiuo Aktu, jo nuostatos buvo išplėtos politinėje ir teisinėje veikloje. Aktas buvo pagrindas sudarant Konstituciją.

1990 m. kovo 11 d. Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas kreipėsi į pasaulio tautas ir pabrėžė, kad sprendimas atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę nėra nukreiptas nė prieš vieną valstybę, nė prieš vieną Lietuvoje gyvenančią tautybę. Tai kelias, kuris leidžia užtikrinti Lietuvoje žmogaus, piliečio, tautinių bendrijų teises, atsiverti laisvam bendravimui, įnešti mūsų atsakomybės ir darbo indėlį į kuriamą teisingumo ir santarvės pasaulį [29].

Nuo bendrojo politinio deklaravimo apie tarptautinės teisės principų gerbimą netrukus buvo pereita prie konkrečių tarptautinės teisės aktų. Vieną svarbesnių pareiškimų Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas padarė 1991 m. sausio 29 d. [30]. Jame jau buvo pabrėžiama, kad Lietuvos Respublika gerbs ir sąžiningai vykdys visus tarptautinius įsipareigojimus, kuriuos nustato šios sutartys:

- Suvienytųjų Tautų Organizacijos įstatai; 1961 m. balandžio 18 d. Vienos konvencijos dėl diplomatinių santykių; 1963 m. balandžio 24 d. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių; 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės; 1969 m. gruodžio 16 d. Konvencija dėl specialiųjų misijų; 1973 m. gruodžio 14 d. Konvencija dėl baudimo už nusikaltimus, įvykdytus prieš asmenis, kurie naudojami tarptautine apsauga, taip pat diplomatinius agentus; 1975 m. kovo 14 d. Vienos konvencija dėl valstybių atstovavimo jų santykiuose su universaliomis tarptautinėmis organizacijomis.

1991 m. kovo 12 d. Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas iškilmingai įsipareigojo laikytis Suvienytųjų Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1948 m. gruodžio 10 d. priimtos deklaracijos ir nutarė prisijungti prie šių Tarptautinės žmogaus teisių chartijos 1966 m. gruodžio 16 d. dokumentų: Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto; Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto; Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto fakultatyvinio protokolo [31].

1991 m. rugsėjo 5 d. Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas pareiškė, kad Lietuvos Respublika gerbs ir sąžiningai vykdys visus įsipareigojimus, nustatytus 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje [32]. 1991 m. rugsėjo 10 d. Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas prisijungė prie 1984 m. gruodžio 10 d. Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą

[33], o 1992 m. balandžio 9 d. – prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocidui ir baudimo už jį bei 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai [34]. 1991–1992 metais buvo priimti svarbiausi įstatymai, reguliuojantys tarptautinių sutarčių sudarymo tvarką, užsieniečių teisinį statusą, imigravimo ir emigravimo procedūras, pagrindai, kuriais siekiama suartinti Lietuvos teisinę sistemą su tarptautine teisėtvara.

Šiuo požiūriu esminė nuostata yra įtvirtinta Konstitucijos 153 straipsnyje. Jame skelbiama: „Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo“. Iš cituotos nuostatos logiškai išplaukia kita norma: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Šiame kontekste svarbus ir Konstitucijos preambulėje deklaruojamas teisinės valstybės siekis.

Tarptautinių teisės aktų įtaką Konstitucijai ypač rodo tai, kaip Konstitucijoje suformuluotos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės. Konstitucijos 19 straipsnyje skelbiama: „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnyje sakoma: „Kiekvieno asmens teisę į gyvybę saugo įstatymas“. Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 3 straipsnyje rašoma: „Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę. Konstitucijoje įtvirtinta: „Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“. Konvencijoje ši teisė apibrėžiama taip: „Niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas“. Deklaracijos 5 straipsnyje sakoma: „Niekas negali būti kankinamas arba žiauriai, nežmoniškai žeminant jo orumą su juo elgiamasi ir jis baudžiamas“. Konstitucijos 20 straipsnyje rašoma: „Žmogaus laisvė neliečiama. Niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas. Niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas“. Konvencijos 5 straipsnyje skelbiama: Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip šiais atvejais ir pagal įstatymo nustatytą tvarką. Deklaracijos 9 straipsnyje įtvirtinta: „Niekas negali būti savavališkai areštuotas, suimtas ar ištremtas“. Konstitucijos 31 straipsnyje pabrėžiama: „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“. Konvencijos 6 straipsnyje pabrėžiama: „Kiekvienas, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą“. Deklaracijoje rašoma: „Kiekvienas žmogus, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas bus nustatytas įstatymo tvarka viešo teismo nagrinėjimo metu, kur jam bus sudaromos visos būtinos gynybos garantijos“.

Suprantame, kad analoginiu teisės aiškinimo būdu lygindami skirtingų teisės sistemų normas neatskleidžiame visų problemos aspektų, tačiau vienaip ar kitaip vertindami nagrinėjamą situaciją bent iš dalies pasiekiame tikslą. Šiuo atveju svarbiausia buvo įsitikinti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje atsispindi tarptautinės teisės principai, ypač žmogaus teisių apsaugos srities klausimu. Tarptautinės teisės principų ir normų atspindžio Konstitucijoje nepaneigia ir ta aplinkybė, kad tarptautinė teisė yra dinamiškas reiškinys. Tokį dinamizmą jai suteikia tarptautinės jurisprudencijos institucijų aktai.

Konstatuojant tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija yra perėmusi daugelį svarbių tarptautinės teisės žmogaus teisių apsaugos srityje principų, belieka įsitikinti, kaip Teismas juos taiko interpretuodamas konstitucines nuostatas. Taigi kokiais visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais remiasi Teismas?

Nagrinėdamas kai kurių teisės normų, reguliuojančių pilietybės santykius ir Konstitucijos atitikimą, Teismas konstatavo, kad 1991 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės įgyvendinimo tvarkos“ 5 punkto nuostatos atitinka ir svarbiausius tarptautinės teisės principus. Tokiu principu buvo įvardyta 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos Konvencijos dėl civilinių gyventojų gynimo karo metu 49 straipsnio norma: „Okupuojanti valstybė negali deportuoti ar perkelti dalies savo

civilinių gyventojų į jos okupuojamą teritoriją“ [35]. Kitame nutarime Teismas teigė, kad teisė turėti nuosavybę yra viena svarbiausių žmogaus prigimtinių teisių; nuosavybės niekas negali savavališkai atimti. Ji gali būti paimama nebent visuomenės poreikiams tenkinti ir tik remiantis įstatymu. Šį teiginį Teismas pagrindė Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 17 straipsnio 2 dienos norma, skelbiančia, kad „Iš nieko negali būti savavališkai atimta jo nuosavybė“, taip pat Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo 1 straipsnio 1 dienos teiginiu, kad „Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę disponuoti savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, nebent visuomenės interesais ir tik remiantis įstatymu arba tarptautinės teisės bendraisiais principais“. Minėtas Deklaracijos ir Konvencijos nuostatas Teismas apibūdino kaip tarptautinės teisės principą [35].

Privalome pastebėti, kad Konstitucinis Teismas, panaudodamas tarptautinės teisės nuostatas pagrįsti vieną arba kitą teiginį, bendresnio pobūdžio tarptautinės teisės normas retai apibūdina kaip principus. Paprastai kalbama apie normas, nuostatas, reikalavimus, apibrėžimus. Kita vertus, neapibūdinamas bendresnio pobūdžio normų kaip principų, Teismas abstrahuojasi nuo konkrečių tarptautinės teisės normų paminėjimo ir kalba apie visuotinai paplitusius reiškinius ir faktus. Štai Teismas teigė, kad teisminis teisių ir laisvių gynimas, skirtingai nuo kitų jų gynimo būdų, turi tik jam būdingus visuotinai pripažintus demokratinus principus (lygybės teismui, viešumo, rungimosi, teisės būti išklausytam teisme ir kt.) [37]. Nagrinėdamas žmogaus teisės į informaciją turinį, Teismas pabrėžė visuotinį pripažinimą to, kad šiuolaikinėje visuomenėje informacija yra žmogaus poreikis, jo žinojimo matas. Pagrįsdamas teisės į informaciją svarbą, Teismas teigė, kad šios problemos sprendimą žmogaus teisių ir laisvių doktrina ir ja besiremianti tarptautinė ir nacionalinė teisė sieja su teisinių vertybių racionaliū santykiu, laiduojančiu, jog apribojimais nebus pažeista atitinkamos žmogaus teisės esmė [38]. Kitame nutarime kalbama apie tai, kad „savivaldos modelis Lietuvoje grindžiamas daugiaamžė europine savivaldos kultūros tradicija, kuri vėliau pasiūlė administracinės priežiūros institutu, susiformavusiu valstybinio valdymo vietose (regionuose) pagrindu“ [39].

Galima pastebėti dar vieną nagrinėjamos problemos bruožą. Jeigu savo veiklos pradžioje interpretuodamas konstitucines nuostatas, Teismas palyginti retai pasitelkdavo tarptautinės teisės aktus, vėliau dėmesys šiems aktams labai padidėjo. Nuo atskirų aktų minėjimo buvo pereita prie sisteminio pobūdžio analizės. Teismas, ieškodamas atsakymo į iškilusią konstitucingumo problemą, nebesitenkindavo vienu arba kitu tarptautinės teisės aktu, o siekė išsiaiškinti klausimą platesnėje tarptautinės teisės reguliuojamų santykių panoramoje. Beveik akivaizdu, kad ypač daug dėmesio tarptautiniam teisiniū reguliavimui buvo skiriama tose bylose, kuriose būdavo sprendžiamos žmogaus teisių ir laisvių teisinio reglamentavimo problemoms.

1998 m. gruodžio 9 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą, kuriuo pripažino, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatyta mirties bausmė prieštarauja Konstitucijos 18, 19 straipsniams ir 21 straipsnio 3 daliai [40]. Manome, kad būtent šis aktas akivaizdžiai parodo Teismo polinkį įtraukti tarptautinėje teisėje visuotinai pripažintus principus ir normas į Lietuvos teisinę sistemą. Taigi kuriais tarptautinės teisės aktais šioje byloje rėmėsi Teismas? Svarbiausieji yra šie:

- 1948 m. Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija;
- 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas ir šio Pakto 1989 m. Antrasis fakultatyvinis protokolas;
- 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencija ir šios Konvencijos šeštasis protokolas;
- 1987 m. Europos Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą;
- 1984 m. Konvencija prieš kankinimą ir kitą žiaurų, nežmonišką ar žeminantį orumą elgesį ar baudimą.

Teismo argumentuose buvo minimi ir kiti tarptautinių organizacijų dokumentai: 1994 m. spalio 4 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Rekomendacija 1246 dėl mirties bausmės panaikinimo; 1994 m. spalio 4 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Re-

zoliucija 1044; 1996 m. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Rezoliucija 1047 bei Rekomendacija 1302; 1997 m. birželio 13 d. Europos Parlamento Rezoliucija dėl mirties bausmės panaikinimo; 1997 m. balandžio 27 d. Baltijos Asamblėjos rezoliucija dėl mirties bausmės. Taip pat buvo remiamasi Europos žmogaus teisių teismo nutarimais dėl draudžiamo elgesio turinio išaiškinimo.

Teismo dėmesys tarptautiniams teisės aktams dėl mirties bausmės nepriimtinumui buvo neatsitiktinis, nes Teismas interpretavo Lietuvos Respublikos Konstitucijos normas, kurios organiškai susijusios su minėtais aktais, ir kurių šaltinis iš esmės ir buvo šie aktai (18 str. – „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines“; 19 str. – „Žmogaus teisę ir gyvybę saugo įstatymas“; 21 str. 3 d. – „Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“).

Bandydami įžvelgti tarptautinės teisės aktų, įvairių tarptautinių organizacijų dokumentų reikšmę grindžiant Teismo nutarimų rezoliucijas, negalime nepastebėti kai kurių problemų. Reikalas tas, kad Teismas, remdamasis tarptautinės teisės aktais, nepabrėžia kiekvieno iš jų reikšmingumo arba išskirtinumo argumentų ir motyvų sistemoje. Kitaip tariant, Teismas neskirsto jų ne tik pagal tarptautinėje teisėje pripažintus jų teisinės galios kriterijus, tačiau ir pagal tai, koks šių aktų santykis su Konstitucija [41]. Tarptautinės teisės doktrinoje pripažįstama, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra vienos teisinės prigimties, o Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas – kitokios prigimties. Atsižvelgiant į tai, galima būtų daryti prielaidą, kad tarptautinės teisės aktai negalėtų turėti vienodą reikšmę grindžiant Teismo nuostatą.

Iš dalies tai patvirtina Teismo argumentų ir motyvų sisteminė analizė. Štai beveik aki-vaizdu, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos protokolai vaidina išskirtinį vaidmenį Teismo praktikoje. Konvencijos normos, sprendimai dėl jų interpretavimo Europos žmogaus Teisių Teismo ir Komisijos bylose patvirtina Teismo polinkį pirmenybę teikti būtent šiems teisiniams reiškiniams. Nors Teismas niekada neapibūdino Konvencijos kaip Lietuvos konstitucinės teisės šaltinio, tačiau jos lemtinga įtaka neabejotina.

Daug sudėtingiau įvertinti, kokią reikšmę Konstitucinis Teismas teikia tarptautinių organizacijų dokumentams, kurie minimi argumentuose ir motyvuose. Dažnai kalbama apie Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijas, Jungtinių Tautų kongresuose pareikštas nuomones, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijas, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijas, Europos ministrų konferencijose svarstytus klausimus.

Jau minėjome, kad Konstitucinis Teismas atskirai nepažymi vieno arba kito tarptautinės teisės akto arba tarptautinės organizacijos pirmenybės konstitucinės nuostatos interpretavimo procese. Apie Teismo polinkį galima spręsti iš kiekvieno nutarimo argumentų ir motyvų dėstymo logikos. Šiuo aspektu analizuodami Teismo argumentus pastebėsime, kad Konvencija, Deklaracija, taip pat joms prilygstantys aktai visada naudojami kaip svariausi argumentai grindžiant vidaus teisės akto teisėtumą arba neteisėtumą. Minėtos tarptautinių organizacijų rezoliucijos ir rekomendacijos vertintinos kaip teisiniai reiškiniai, kurie darė netiesioginę įtaką Teismo teisinės nuostatos formavimuisi. Šiame kontekste jos yra fakultatyvino pobūdžio.

Vienas svarbiausių Lietuvos valstybės užsienio politikos krypčių yra aktyvus dalyvavimas Europos valstybių integracijoje, t.y. narystės Europos Sąjungoje siekis. Vykstantis procesas atsispindi ir Konstitucinio Teismo aktuose. 1995 m. balandžio 20 d. nutarime Teismas rėmėsi Europos bendrijos Sąjungos direktyva 89/552, kurioje nurodyta, kad naujuose nacionaliniuose radijo ir televizijos įstatymuose turi būti nustatoma Europos radijo ir televizijos programų kvota. 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime, kuriame buvo sprendžiamas Seimo rinkimų įstatymo kai kurių normų teisėtumas, Teismas paminėjo Europos Sąjungos direktyvas, kurios skatina valstybes nares nekludyti kitų Europos Sąjungai priklausančių valstybių piliečiams, gyvenantiems kitose valstybėse, dalyvauti savivaldybių rinkimuose. 1997 m. vasario 13 d. nutarimu, kuriame buvo sprendžiamos teisės normų, reglamentuojančių alkoholio ir tabako reklamą, ir Konstitucijos atitikimo problemos, Teismas rėmėsi Europos Sąjungos 1992 m. dokumentu 92/C 129/04 dėl tabako reklamos sąvokos 43]. Tiesa, šis atspindys iki šiol yra tik epizodinis, ne sisteminis. Nacionalinės teisės spartus derinimas, Europos Sąjun-

gos kuriamos teisės didėjanti įtaka vidaus teisei yra prielaida manyti, kad Teismo veikloje vis dažniau bus remiamasi Europos Sąjungos teise, taip pat Europos Sąjungos jurisdikcinių institucijų sprendimais.

Išvados

1. Intensyvėjant tarptautiniam bendradarbiavimui ir integraciniams procesams vis aktualesni tampa tarptautinės teisės ir vidaus (nacionalinės) teisės derinimas. Šiame kontekste vis didesnį vaidmenį vaidina konstitucinė justicija.

2. Nors šiuolaikinės tarptautinės teisės doktrinoje yra dvi koncepcijos – dualistinė ir monistinė, tačiau visuotinai pripažįstama, kad tarptautiniai valstybių įsipareigojimai turi būti vykdomi nacionalinėse teisinėse sistemose. Siekiant šio tikslo ir konstitucinės justicijos institucijoms pavedama tikrinti, ar valstybių įstatymai atitinka tarptautinės teisės aktus. Toks teisinis mechanizmas galėtų būti įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

3. Konstitucinės justicijos institucijos, atsižvelgiant į konstitucijose įtvirtintus tarptautinės teisės ir vidaus (nacionalinės) teisės derinimo principus, vadovausis būtent šiais pagrindais ir negalės kurti naujos konstitucinės tvarkos. Kilus prieštaravimui tarp tarptautinės sutarties ir Konstitucijos yra dvi alternatyvos – pakeisti Konstituciją arba neprisijungti prie tarptautinės sutarties, arba ją denonsuoti.

4. Turint galvoje tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtinta išankstinė ir vélesnioji tarptautinių sutarčių konstitucingumo tikrinimo forma, yra prielaidų konstatuoti, kad Konstitucinis Teismas gali vertinti ne tik pačios tarptautinės sutarties, tačiau ir teisės akto, kuriuo ratifikuojama tarptautinė sutartis, ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos atitikimą.

5. Tarptautinės teisės ir vidaus (nacionalinės) teisės derinimo problemos kontekste svarbu ir tai, kad Konstitucinio Teismo aktų argumentuose ir motyvuose vis plačiau atsispindi tarptautinės teisės principai ir normos, taip pat – Europos Sąjungos teisės aktai. Šis reiškinys yra svarbus ne savaime, tačiau visų pirma tuo, kad ir tokiu būdu Lietuvos Respublikos teisinei sistemai pritaikomi tarptautinės teisės aktai.

LITERATŪRA

1. **Nagel R.** Constitutional Cultures: The Mentality and Consequences of Juridicial Review. – New York, 1989.
2. **Vadapalas V.** Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998. Vadapalas V. Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. Stačiokas S. Tarptautinės teisės ir konstitucijos sąveika // Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje. Konferencijų medžiaga – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995. Kriaučiūnas D. Konstitucinės Lietuvos narystės Europos Sąjungoje problemos // Lietuvos integracija į Europos Sąjungą. Būklės, perspektyvų ir pasekmių studija. Sudarė Klaudijus Maniokas ir Gediminas Vitkus. – Vilnius, 1997.
3. Cituojama pagal Антология мировой правовой мысли в 5 т. Т III, Европа, Америка: XVII-XX в.в. – Москва: Мысль, 1999.
4. **Tatham A.** Europos Sąjungos teisė. – Vilnius: Eugrimas, 1999.
5. **Williams A.M.** Europos Bendrija. Integracijos prieštaravimai – Vilnius: Alma littera, 1996.
6. **Vadapalas V.** Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. Konferencijos medžiaga – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998.
7. Cituojama pagal Антология мировой правовой мысли в 5 т. Т. III. Европа, Америка: XVII-XX в.в. – Москва, 1999.
8. **Römeris M.** Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Fotografuotas leidinys. – Vilnius: Pozicija, 1994.
9. **Stačiokas S.** Tarptautinės teisės ir konstitucijos sąveika // Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje, Konferencijų medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis

- Teismas, 1995.
10. **Лукашук И.И.** Конституции государств и международное право. – Москва: Спарк, 1998.
  11. **Cairns W.** Europos Sąjungos teisės įvadas – Vilnius: Eugrimas, 1999.
  12. **Stein E.** International Law: Toward Internationalization of Central-Eastern European Constitutions? // *American Journal of International Law*. 1994. Vol. 88. No. 3.
  13. **Kriauciūnas D.** Konstitucinės Lietuvos narystės Europos Sąjungoje problemos // Lietuvos integracija į Europos Sąjungą. Būklės, perspektyvų ir pasekmių studija. Sudarė Klaudijus Maniokas ir Gediminas Vitkus. – Vilnius, 1997.
  14. Urteil vom 12. Oktober 1993 (2BvR 2134, 2159/92). Maastricht-Vertrag // *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*. B. 89. – Tübingen: J.C.B. Mohr, 1994.
  15. *Europarecht in Fallen*. – Baden-Baden, 1994.
  16. Valstybės žinios. 1999. Nr. 60-1948.
  17. Valstybės žinios. 1995. Nr. 9-199.
  18. Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos suderinamumo problemos // parengė J. Bernatonis, G. Švedas, A. Dapšys ir kt. – Vilnius, 1995.
  19. **Bieliūnas E.** Europos žmogaus teisių konvencijos interpretavimas ir Lietuvos teisės tradicijos // Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija (Konferencijos medžiaga). – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
  20. **Kūris P.** Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įtaka Lietuvos Respublikos įstatymams // Lietuvos teisės tradicijos, Mokslinės konferencijos medžiaga – Vilnius: Justitia, 1997.
  21. Valstybės žinios. 1995. Nr. 86-1949.
  22. **Bieliūnas E.** Op. Cit.
  23. **Vadapalas V.** Opinion of the Constitutional Court of Lithuania in the case concerning the conformity of the European Convention on Human Rights with the Constitution of Lithuania – *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 1995. Bd. 55/4.
  24. **Jočienė D.** Probleminiai Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos taikymo Lietuvos teisėje aspektai // *Justitia*, 1997. Nr. 6.
  25. **Goda G.** Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir Lietuvos Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos // *Teisės problemos*. 1995. Nr. 3.
  26. **Kūris P.** Žodis skaitytojui // *Berger V. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija* – Vilnius: Pradai, 1997.
  27. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990.
  28. **Jarašiūnas E.** Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Konstitucinio Teismo praktikoje // *Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje, ir Europos žmogaus teisių konvencija (Konferencijos medžiaga)*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
  29. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 9-222.
  30. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 4-115.
  31. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 9-244.
  32. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 26-687.
  33. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 27-732.
  34. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 13-342.
  35. 1994 m. balandžio 13 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. gruodžio 22 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ 5 punkto pakeitimo „atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žr.: Valstybės žinios, 1994. Nr. 29-524.
  36. 1994 m. gegužės 27 d. Konstitucinio Teismo nutarimas apie įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“, kai kurių normų ir Konstitucijos atitikimą. Žr.: Valstybės žinios, 1994. Nr. 42-771.
  37. 1997 m. liepos 10 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 55 straipsnio antrosios dalies 1 punkto, 56 straipsnio ketvirtosios dalies 1, 2 punktų ir 58 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žr.: Valstybės žinios, 1997. Nr. 67-1696.
  38. 1996 m. gruodžio 19 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms“. Žr.: Valstybės žinios. 1996. Nr. 126-2962.
  39. 1998 m. vasario 18 d. Konstitucinio Teismo nutarimas apie apskrities valdymo įstatymo kai kurių

- normų ir Konstitucijos atitikimą. Žr.: Valstybės žinios, 1998. Nr. 18-435.
40. 1998 m. gruodžio 9 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties baudmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žr.: Valstybės žinios. 1998. Nr.
  41. Konstitucijos 138 straipsnyje numatyta, kokio pobūdžio tarptautines sutartis turi ratifikuoti Seimas, taip pat nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis yra tik tos tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas.
  42. 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime Teismas minėjo 1985 m. lapkričio 29 d. JT Generalinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 40/32 ir 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliuciją Nr. 40/146, kuriomis buvo patvirtinti Pagrindiniai teismo nepriklausomumo principai, taip pat 1994 m. spalio 13 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją Nr. 94/12 dėl teisėjų nepriklausomumo ir vaidmens. Žr.: Valstybės žinios. 1995. Nr. 101-2264; 1996 m. liepos 10 d. nutarime Teismas atkreipė dėmesį į 8-ajame Jungtinių Tautų kongrese priimtus Advokatų vaidmens pagrindinius principus. Žr.: Valstybės žinios. 1996. Nr. 67-1628.
  43. Valstybės žinios. 1995. Nr. 34-847; Valstybės žinios. 1998. Nr. 100-2791; Žr.: Valstybės žinios. 1997. Nr. 15-314.

The Problems of the Constitutionality of Acts of International Law and their Application in the Legal System of the Republic of Lithuania

Dr. J. Žilys

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article deals with problems of interrelation of international law and internal (national) law, which are of current concern. The attention is paid to the historic-theoretic sources of this problem, the general aspects, which rise in the context of adjudication of international and internal law. They are touched upon. The attention is also paid to the way, how this urgent problem is dealt with by using dualistic and monistic concepts and how it is reflected in the constitutions of states.

The main problem, which is dealt with in this article, is how the question of interrelation of international law and constitutions of the states is solved. The attention is paid to those legal mechanisms, which are provided for in the constitutions of states. In this context the role of constitutional justice is emphasised. Two forms of verification – preliminary and later – of constitutionality of international law acts – are analysed. The tendency is, that Constitutional Courts are entrusted with not only the function of the verification of constitutionality of the acts of international law, but also with another function – to determine whether the laws or other legal acts of the state are in compliance with acts of international law' acts.

A lot of consideration is given to the peculiarities of competence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania in dealing with constitutionality of international treaties. The positions of the Constitutional Court in regard to the importance of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the legal system of Republic of Lithuania are disclosed. The role performed by the principles and provisions of international law in the formulation of arguments and reasoning of the Constitutional Court is dealt with separately.

